

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДИТЯЧОЇ КНИГИ У ФОРМУВАННІ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

THE PEDAGOGICAL POTENTIAL OF THE BOOK FOR CHILDREN IN FORMING YOUNG PUPILS' AESTHETIC TASTE AT FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Стаття присвячена одній із актуальних проблем теорії навчання іноземної мови, а саме використанню дитячої англомовної літератури під час уроків іноземної мови в молодших класах. Актуальність визначеної проблеми пояснюється тим, що впродовж останніх десятиріч потужний розвиток технічних засобів зв'язку та мовлення, широке впровадження нових комунікаційних технологій зумовили якісні зміни в інформаційній галузі. Книжка дедалі більше витісняється з кола дитячих інтересів. Сприймання відео-, кіно- та аудіоверсій вимагає від дитини набагато менших розумових і психо-емоційних зусиль. Це, у свою чергу, призводить до уніфікації, стандартизації людської свідомості, деперсоналізації особистості. Тому нарізла гостра необхідність у доповненні змістового компонента професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови педагогічними технологіями, спрямованими на використання сучасної дитячої англомовної літератури як засобу всебічного розвитку особистості в процесі навчання школярів. Наголошено на важливості дитячої художньої оригінальної літератури у формуванні естетичних смаків молодших школярів. У цьому контексті в статті окреслено педагогічний потенціал дитячої літератури, зокрема казки.

Визначено, що дитяча книжка дає дитині перше уявлення про взаємодію мистецтва, про можливості їх інтеграції, реалізацію ідеї твору за допомогою різних видів мистецтва. Окреслено особливості творення свідомістю дитини художнього образу під час сприймання іншомовного художнього тексту. Зокрема, процес сприймання художнього образу вимагає від дитини наявності розвинутої уваги, уяви, абстрактного мислення та сенсорної готовності (тобто певного розвитку процесів сприймання). У ході сприймання художнього образу дитина активно досліджує його художньо-емоційну цінність, змістове навантаження, активно залучаючись до створення власного художнього образу. **Ключові слова:** іноземна мова, дитяча література, молодші школярі, естетичний смак, навчання, англомовна література.

The article deals with one of the topical problems of the theory of foreign language teaching, namely, the use of children's English language literature in foreign language lessons in the junior grades. The urgency of this problem is explained by the fact that during the last decades the powerful development of communication and broadcasting equipment, the widespread introduction of new communication technologies have led to qualitative changes in the information industry. The book is increasingly being pushed out of the circle of children's interests. The perception of video, film and audio versions requires much less mental and emotional effort from the child. This, in turn, leads to the unification, standardization of human consciousness, depersonalization of personality. Therefore, there is an urgent need to supplement the content component of the professional training of future foreign language teachers with pedagogical technologies aimed at using modern children's English language literature as a means of comprehensive personality development in the process of teaching students. The importance of children's original fiction in shaping the aesthetic tastes of younger students was emphasized. In this context, the article outlines the pedagogical potential of children's literature, including fairy tales.

It is determined that the children's book gives the child the first idea of the interaction of the arts, the possibilities of their integration, the realization of the idea of the work with the help of different types of art. The peculiarities of creating an artistic image of a child in the perception of a language spoken text are outlined. In particular, the process of perceiving an artistic image requires the child to have developed attention, imagination, abstract thinking and sensory readiness (that is, a certain development of the processes of perception). In the process of perception of artistic image, the child actively explores his artistic and emotional value, content load, he is actively involved in creating his own artistic image.

Key words: foreign language, children's literature, young pupils, aesthetic taste, teaching, English literature.

УДК 378.12:008
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-2-38>

Довгополова Г.Г.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри менеджменту освіти
та педагогіки вищої школи
Сумського державного педагогічного
університету
імені А.С.Макаренка

Постановка проблеми в загальному вигляді. Упродовж останніх десятиріч потужний розвиток технічних засобів зв'язку та мовлення, широке впровадження нових комунікаційних технологій зумовили якісні зміни в інформаційній галузі. Книжка дедалі більше витісняється з кола дитячих інтересів. Сприймання відео-, кіно- та аудіоверсій вимагає від дитини набагато менших розумових і психо-емоційних зусиль. Це, у свою чергу, призводить до уніфікації, стандартизації людської свідомості, деперсоналізації особистості. Негативні тенденції

спостерігаються й у площині естетичного виховання дітей, тоді як дитяча література, зокрема, й на уроках іноземної мови в молодших класах може значно допомогти у виправленні ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови широко досліджували науковці минулого (І. Блауберг, П. Блонський, О. Духнович, Я. Каменський, М. Ломоносов, Я. Мамонтов, М. Монтессорі, А. Прокопович-Антонський, В. Сухомлинський, К. Ушинський)

і сучасності (О. Абдулліна, І. Дмитрик, О. Дубасенюк, Д. Ельконін, Б. Красовський, Н. Кузьмін, Т. Кузнєцова, О. Пехота, Г. Тарасенко, С. Шацький, П. Шевченко, Б. Юсов та інші). Подальшого розвитку системний підхід до професійної підготовки майбутнього вчителя набув у працях І. Блауберга, Н. Кузьміна, Б. Юсова й інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ще М. Ломоносов порушував питання підготовки кваліфікованих кадрів і висував принципи вимоги до діяльності вчителів (поєднувати теоретичні знання з практичними, враховувати індивідуальні особливості учнів, співвідносити навчальний програмовий матеріал з можливостями учнів). О. Духнович, розробляючи питання засад організації освіти, наголошував на необхідності оптимального поєднання якості підготовки вчителя до педагогічної праці (знання предмета, теорії педагогіки й психології, технології навчального процесу) та природних нахилів і здібностей до педагогічної діяльності [1]. К. Ушинський висловив думку про необхідність цілісної системи підготовки вчителів, у якій було б ураховано загальнонауковий, спеціальний і педагогічний аспекти. Проте питання використання оригінальних джерел на уроках іноземної мови в молодших класах і його вплив на розвиток естетичного смаку учнів залишається недостатньо вивченим.

Мета статті – визначити педагогічний потенціал дитячої книги у формуванні естетичного смаку молодших школярів на уроках іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Дитяча сучасна англійська література як вираз мистецтва слова й образу унаочнює кожне нове слово й нове поняття, при цьому апелюючи до образного мислення. Образне мислення є переважаючим у дитини. На початковій стадії вивчення будь-якої мови виникають «нудні труднощі», їх долають шляхом застосування безперервних вправ і повторювань, що запобігає забуванню. Дитяча книжка могла б суттєво спростити процес запам'ятовування, маючи на увазі використання створеного художнього образу. Опанування будь-якої мови має здійснюватися так, щоб воно й збагачувало дітей знаннями, і розвивало їхню розумову діяльність. Мова – це витвір думки. Отже, якщо іноземна мова є ключем до вивчення іноземної літератури, то педагоги повинні якомога більше пропонувати учням читати художні твори. За умови ставлення до вивчення іноземної мови як до розумової гімнастики К. Ушинський пропонує вводити учнів «переважно в логіку мови і змушувати застосовувати вправи для розуму в наслідування великих зразків літератури» [6, с. 129]. Практичне оволодіння будь-якою мовою передбачає спрямування уваги на правильність вимови, граматику, загальноживаність фрази, на її зміст. Літературний твір завжди зображує подію чи явище в логіч-

ній відповідності до часових і просторових характеристик. Добре простежується зв'язок між дією та реакцією на неї (протидією). Специфіка сучасної художньої дитячої літератури полягає в наявності фантазування, завжди містить певний фантастичний елемент, відбувається перенесення з одного на інший об'єкт якостей, які не є йому властиві. Усе це позитивно впливає на здатність приймати нестандартні рішення й перегукується з дитячою грою, адже під час дитячої гри також часто відбувається перенесення якостей з одного предмета на інший. З плином часу, розвитком педагогічної та філософської думки науковці все частіше висувують ідею про можливість і доцільність поєднання корисного й приємного – створення та використання в навчально-виховному процесі таких книжок для дітей, які однаково стимулювали б і діяльність головного мозку людини (розвиток уваги, уяви, логічного й абстрактного мислення), і діяльність душі (розвиток почуттів та емоцій, отримання позитивних вражень від процесу читання книжки, здатності відчувати прекрасне).

Так, В. Шмигунов пише: «... книжка – ось те головне джерело, з якого молодь добуває зміст для своїх нових асоціацій та уявлень, якими вона перевіряє навколишнє життя. Тому звичайна виховна практика правильно бачить у книжках першооснову для розвитку мови й почуття. Книжка – та спадщина віків, у якій відобразилася пам'ять людства» [5, с. 254]. Сьогодні дитяча книжка не є дефіцитом, якість книжок дуже різниться. Допомогти зорієнтуватися дитині в просторі сучасної дитячої літератури покликаний дорослий – фахівець. Щоб прищепити любов до книжки, до читання, необхідно самим не лише добре орієнтуватися серед розмаїття сучасної дитячої літератури, а й любити її. Допомогти дитині з добором книжки фахівець може лише спираючись на власний художній смак. Художній смак є складною категорією, для формування якої потрібний певний читацький досвід, уміння естетично сприймати художній текст та отримувати насолоду від процесу сприймання. С. Міхалков наголошував: «Я особливо підкреслюю значення смаку для професійної підготовки керівника читанням» [5, с. 273]. Далі науковець зазначає, що опитування фахівців, які працюють у дитячих, юнацьких, шкільних бібліотеках, бесіди з випускниками інститутів свідчать, що вони недостатньо знають як класичну, так і сучасну літературу [5].

Це стосується, на жаль, також і характеристики знань із дитячої літератури. Останніми десятиріччями проблема недостатнього читання художньої літератури, зокрема дитячої літератури, студентами закладів педагогічної вищої освіти стала більш гострою. Усе це відбувається через надходження на сучасний книжковий ринок безлічі нових дитячих зарубіжних книжок, через популяризацію інших засобів передачі й

отримання необхідної інформації: телебачення, комп'ютерів, аудіо- та відеотехніки. У сучасному людському суспільстві чітко простежується глобальний процес універсалізації. Цей процес охоплює всі сфери життєдіяльності людини, усі етапи її особистісного становлення та розвитку цивілізації загалом. Спостерігається певне спрощення загальноосвітніх програм, що призводить до уніфікації рівня знань учнів і часткового обмеження індивідуальних творчих можливостей кожного зокрема. Для сучасної дитини читання стає складним процесом, що вимагає більших зусиль для повноцінного сприймання прочитаного тексту (тобто отримання естетичної й інтелектуальної насолоди). Зусилля ці полягають у концентрації уваги, пам'яті, використанні образного, абстрактного, логічного мислення. Сприймання аналогічної інформації з екрану телевізора чи дисплея комп'ютера вимагає набагато менше зусиль (не потрібно уявляти події, створювати власний художній образ). Варіант створеного художнього образу буде один – запрограмований. Сам складний процес створення власного художнього образу, що характеризується активним його дослідженням, фантазуванням і пошуком адекватної ідеї образу, випадає. Німецький літературознавець В. Ізер вважає, що «література є необмеженим розгортанням уяви, через це заняття нею має бути подібним до тренінгу уяви» [3, с. 201]. Сучасні педагоги і психологи відзначають: «Художньо-мовленнєва діяльність дитини дуже різноманітна: вона слухає казки, оповідання, переказує їх, намагається вигадувати сама. Ось чому таким великим є значення самої художньої літератури, відібраної для всіх видів діяльності» [4, с. 344]. Дуже важливо в процесі роботи з дітьми молодшого шкільного віку не «згубити» все набуте та дбайливо надбане в дошкільному віці. Якщо негативний вплив тотальної уніфікації, з одного боку, призводить до обмеження творчих можливостей кожного окремого індивідууму в процесі сприймання інформації загалом, то позитивний вплив уніфікації полягає в поглибленні інтегративних процесів, що відбувається в усіх сферах життєдіяльності людини, у науці зокрема. Педагогіка успішно інтегрується не лише з психологією, соціологією, етнологією, медициною, історією, а й з усіма видами мистецтва. Одним із провідних завдань педагогіки на сучасному етапі є виховання особистості, здатної не лише до репродуктивної праці, а й до творчості загалом. Книжка як засіб художнього виховання є інтегрованим творчим доробком письменника й художника, є прикладом реалізації двох творчих ідей у їх взаємодії, прикладом використання слова як засобу мистецтва та образотворчої діяльності.

Кваліфіковано дібрана книжка сприяє розвиткові естетичного смаку як відносно худож-

ньої літератури, так і відносно живопису. Дитяча книжка дає дитині перше уявлення про взаємодію мистецтв, про можливості їх інтеграції, реалізацію ідеї твору за допомогою різних видів мистецтва. Те, що дитина бачить і сприймає «на слух», є основою для власного художнього образу, створення якого починається вже зі сприймання нею запропонованого образу. Процес сприймання художнього образу вимагає від дитини наявності розвиненої уваги, уяви, абстрактного мислення та сенсорної готовності (тобто певного розвитку процесів сприймання). У ході сприймання художнього образу дитина активно досліджує його художньо-емоційну цінність, змістове навантаження. Активно залучаючись до створення власного художнього образу, дитина суб'єктивізує всі отримані емоційно-естетичні враження, знаходить найбільш повну інформацію про сутність, ідею художнього твору загалом. Створення цілісного художнього образу є творчим актом і полягає в наявності змістових, звукових, рухових, образних його характеристик. Інтеграція всіх видів мистецтва є засобом створення повного цілісного художнього образу. Відповідність художнього образу, створеного дитиною, ідеї художнього твору визначається змістом того, що вона промовляє, того, що робить, звуками голосу, інтонаціями, зовнішнім виглядом, виразом обличчя тощо. Інтеграція різних видів мистецтв у процесі створення художнього образу сприяє загальному художньому розвитку особистості шляхом візуалізації зв'язків і конкретизації етапів взаємодії видів мистецтв між собою.

Художній розвиток особистості є не лише передумовою формування вмінь і навичок розуміти справжню естетичну цінність мистецького твору, а й творчо, активно сприймати його, отримувати насолоду від акту власної творчості. О. Савченко висловлює думку, що мистецтво має виняткове значення в загальнокультурному розвитку дитини як засіб передачі досвіду свого народу та всього суспільства, як джерело дитячої творчості й засіб спілкування. Розвиток особистості не можна вважати повним, якщо виключити з педагогічного впливу один із видів мистецтва, а тим більше мистецтво слова – найбільш складне й синтетичне з усіх видів мистецтва. Стосовно використання дитячої художньої книжки в контексті інтеграції всіх видів мистецтва варто відзначити, що основою художнього розвитку дітей має бути інтеграція образотворчої діяльності й діяльності з ознайомлення з різними змістовими лініями, світом природи, світом людей. На думку Є. Белкіної й Т. Науменко, «... усі види мистецтва поділяються на слухові та зорові, часові та просторові (просторово-часові, або синтетичні), тобто твори, що розгортаються в часі, музичні, літературні, театральні, й ті, що застигли, – статичні, розташовані і просторі – закріплені в тій чи іншій матеріальній формі» [2, с. 5].

Книжка є синтетичним видом мистецтва. Вона може бути слуховим видом мистецтва (під час читання) і зоровим (завдяки ілюстрації), розгортатися в часі (залежно від тривалості читання) та існувати в просторі (як скульптура, її можна торкнутися, потримати). Для художнього виховання дитини роль дитячої книжки є виключно унікальною, універсальною, з невичерпними можливостями інтеграції всіх видів мистецтв. Аналіз дитячих робіт показує педагогу, наскільки добре підготовлені учні до сприймання нового матеріалу. Дуже часто кольорове оформлення дитячої роботи свідчить про емоційне ставлення дитини до навчального матеріалу. Аналізуючи методики викладання предметів мовного курсу у вищих навчальних закладах Канади, М. Лещенко відзначає: «Своєрідним контролем за глибиною розуміння учнями змісту фразеологічних словосполучень використовують завдання з пантоміми. Мистецтву оволодіння живою розмовною мовою сприяють музичні уявлення дітей про висоту, силу, протяжність, тембр, ритм звуків» [3, с. 214]. Поезія, так само як і музика, теж має звукові характеристики: ритм, силу, співзвучність, тембр, ритмічну структуру. Музика є засобом передачі емоційного стану автора та виконавця твору. Поезія, крім інформації про емоційний стан автора, містить іще певну інформацію про його думки, рівень його особистісного розвитку, рівень володіння мистецтвом слова. Як музичні, так і поетичні твори дитина обирає залежно від власних фізіологічних і вікових особливостей. У молодшому віці – твори (як музичні, так і поетичні), що характеризуються нескладним емоційним навантаженням (народні пісні, малі віршовані форми), і лише згодом вчиться сприймати більш складні твори. У контексті можливості інтеграції мистецтва слова і мистецтва звуку (музики) варто відзначити, що музика може бути фоном для підсилення естетично-емоційного враження від літературного твору, супроводом під час творення дітьми власних ілюстрацій, може бути передумовою формування в учнів відчуття ритму й сили звуку, крім того, музика створює специфічну атмосферу, роблячи її дружньою, гармонійною, спонукаючи до творчості. Почуття ритму також можна розвивати в процесі сприймання поетичного твору: «Важливо підготувати вчителя до навчання учнів інтерпретувати за допомогою рухів поетичні образи» [3, с. 214]. Реалізуючи ритмічну драматизацію (ритми вірша визначає темп рухів), учні поступово переходять від пантоміми до хореографії, стають спроможними передавати настрій ліричних творів.

Художник-оформлювач разом із письменником є співавтором книжки, він деталізує всю необхідну інформацію про героїв твору: де мешкали, коли, у який одяг вбиралися, яким був їхній побут. Гарне художнє оформлення літературного твору характеризується індивідуальністю, чітким відображенням емоційного навантаження твору за допомогою кольорового та композиційного вирішення, відбиває досить точно зміст явища, відображує послідовність зображених подій, чітко відповідає літературній ідеї художнього твору, врешті-решт, насамперед приваблює маленького читача.

Висновки. Завдання естетичного виховання полягає у вихованні певних естетичних потреб і здатності правильно розуміти прекрасне, у виробленні цілої системи естетичних уявлень, почуттів і смаків на основі поступового ознайомлення з мистецькими творами різних видів і жанрів, розвитку природних здібностей учнів, прищепленні їм знань, умінь і навичок, необхідних для реалізації творчого потенціалу, як можливості вносити прекрасне в суспільне та індивідуальне життя. У результаті використання художньої літератури на уроках іноземної мови як одного із засобів мистецтва відбувається формування естетичного сприймання молодшими школярами художнього слова, здійснюється естетичне виховання особистості загалом, формується естетична позиція особистості. Естетична позиція особистості є не своєрідністю, неповторністю творчості цього учня, а є цілісним ставленням людини до світу загалом, від якого залежить здатність до творчості, формування власної потреби в ньому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бакуліна С.Ю. Виховання моральних почуттів молодших школярів засобами казок народів світу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13 00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2000. 22 с.
2. Белкіна Є. Від подиву до творчості. Естетичне виховання дітей засобами образотворчого мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 1998. № 2. С. 12–18.
3. Лещенко М.П. Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі: До проблем педагогічної майстерності. Київ : АСМІ, 2003. 304 с.
4. Мир детства. Дошкольник / под ред. А.Г. Хрипковой ; отв. ред. А.В. Запорожец. Москва : Педагогика, 1979. 416 с.
5. Рудич О.О. Навчально-тематичний план і програма спецкурсу «Педагогічні технології використання сучасної дитячої англійської літератури у процесі навчання молодших школярів» для вищих педагогічних закладів освіти. Київ : АСМІ, 2003. 64 с.
6. Ушинський К.Д. Рідне слово. *Вибрані педагогічні твори* : у 2 т. Київ : Рад. шк., 1983. Т. 1. С. 121–133.